

δέξια τὸν ἐζωγράφισε. Τὸ εὐρημά του δὲν εἶναι ἀπὸ κανέναν ψάξιμο σὲ βάρη δυσκολοξάνοιχτα. Δὲν εἶχε παρὰ νὰ κοιτάξῃ, μὲ τοῦ λογοτέχνη τὸ κοίταμα, γύρω του. Ὁ Λαγκᾶς δὲν εἶνε ὁ ἄνθρωπος ὁ ξεχωριστός, ὁ ἀτομικός· εἶνε ὁ τυπικός ἄνθρωπος, ὄχι πιά ὁ δίψυχος, μὰ ὁ πολὺψυχος, ὁ φορτωμένος ἀπάνω του τὶς ἀγνωμίες καὶ τὶς ἀψυχές ψυχές χιλιάδων ἄλλων Λαγκάδων. Τῶν Λαγκάδων ποῦ εἴμαστε γεμάτοι καὶ ποῦ δὲ θὰ μporέσουμε βέβαια μπροστὰ νὰ τραβήξουμεν, ἀνίσως δὲν ξεδιαλεχτοῦμε καὶ δὲ γλυτώσουμε ἀπὸ τῶν Λαγκάδων τῆ φυλή. Καὶ πρὸς τὸ ὄνειρευτὸν αὐτὸ ξεδιάλεμα καὶ πρὸς τὸ γλυτωμὸ αὐτὸ ποῦ μᾶς γλυκογελά μεσ' ἀπὸ τὰ βάρη ἀγέννητων ἀκόμα καιρῶν μᾶς φέρνει ἀγάλια-ἀγάλια καὶ ἀθέλγητα, μαζί μὲ τὶς ἄλλες μεγάλες καὶ ζωοδότρες δύνამες μιᾶς κοινωνίας, καὶ ἡ Τέχνη, ποῦ θὰ μᾶς τοὺς δείξῃ πρῶτα, (ὅπως ἔδειχναν οἱ Σπαρτιάτες τοὺς μεθυσμένους Ἑλλώτες πρὸς τὰ παιδιὰ τους) τοὺς Λαγκάδες αὐτοὺς, γυμνοὺς καὶ χωρὶς ψευτοτροπές, καὶ ποῦ ὕστερα, ἀφοῦ μᾶς ἔδειξε τί εἶναι, θὰ μᾶς δείξῃ καὶ τί πρέπει νὰ γίνουν οἱ Λαγκάδες αὐτοί, δουλειά, ἡ δεύτερη, τοῦ τεχνίτη ὁραιότερη καὶ ὑψηλότερη.

Κωστῆς Παλαμᾶς

ΚΡΙΤΙΚΕΣ ΛΕΠΤΟΛΟΓΙΕΣ

Μελέτη τοῦ Γάλλου ἀκαδημαϊκοῦ Αἰμ. Φαγκιέ

(Διασκευασμένη ε' τῆ γλῶσσα μας ἀπὸ τὸν ΠΕΤΡΟ ΖΗΤΟΥΝΙΑΤΗ)

Σ' ἓνα τοῦ ἄρθρου, ποῦ δημοσιεύθηκε 'ς τὴν «Λατινικὴν Ἀναγέννηση» ὁ φημισμένος κριτικός Αἰμ. Φαγκιέ μὲ πολλὴ νοστιμάδα καὶ χάρη καταστρώνει τὶς σκέψεις του γιὰ τὸ κριτικὸ τοῦ ἔργου καὶ γενικώτερα κἄπως γιὰ τὴν Κριτικὴ Ἐπιστήμη. Τὸν Γενάρη τοῦ 1903 ἔκλεισαν τριανταπέντε χρόνια ποῦ ἐπαγγέλλεται τὸν κριτικὸ καὶ ποῦ ἀπλώνει τὶς παρατηρήσεις του καὶ τὶς κρίσεις του γιὰ κάθε εἶδος λογοτεχνικῆς παραγωγῆς, σὲ τόμους, ἐφημερίδες καὶ περιοδικά. «Ὀλην αὐτὴ τὴν κριτικὴ ἐργασία ἀναθεωρῶντας ἓνα μελαγχολικὸ βράδυ—τῆς πρωτοχρονικῆς ὅπως λέγει—βυθίζεται σὲ σκέψεις καὶ μόνος του θέτει τὸ ἐρώτημα ε' τὸν ἑαυτὸ του. Ὡς κριτικός ποῦ ἐπαγγέλλομαι τόσα χρόνια τώρα, ὠφέλησα ἢ ὄχι; Τὴν ζωὴ μου τὴν μεταχειρίστηκα καλὰ, αὐτὴ τὴν ζωὴ ποῦ φεύγει καὶ δὲν ξαναγυρίζει πιά;»

Τὴν ἀπάντησιν μᾶς τὴν δίνει ὁ ἴδιος. Ἀκούσατέ τον.

— Δὲν εἶμαι βέβαιος, ἀν' ἔς τὴν ζωὴ μου, τόσα χρόνια τώρα ὠφέλησα ὡς

κριτικός, κι' ἂν καλὰ μεταχειρίστηκα τὴν ζωὴ μου. Εἰξεύρω ὅμως νὰ παρηγοροῦμαι καὶ νὰ μὴ ἀπογοητεύομαι, γιατί γνωρίζω καλὰ πῶς τρεῖς ἄνθρωποι ἔς τὴν Γαλλίαν, ὁ Μπουαλώ, ὁ Βολταῖρος καὶ ὁ Σαιμπέβ ἔγιαν ἔνδοξοι ἀπὸ τὴν «Κριτικὴν». Ὁ Μπουαλώ καὶ ὁ Σαιμπέβ ἐδημιούργησαν μὲ τὴν κριτικὴν τοὺς ἑνα εἶδος φιλολογικοῦ βασιλείου γιὰ τὸ ὅποιο ἔχει κανεὶς τὸ δικαίωμα νὰ μὴ εἶνε καὶ πολὺ ἐνθουσιασμένος· ὁ Μπουαλώ διηύθυνε τὴν Σχολὴ τοῦ 1660 ποδηγετῶν τὰς τὸ ἔργον τοῦ Ῥακίνα, ἐμπνέοντας τὸ ἔργον τοῦ Μολιέρου καὶ ὑπαγορεύοντας τὶς φιλολογικέστου γνῶμες εἰς τὸν Λαφονταῖνο, μολονότι ὁ ποιητὴς τῶν περιφήμων «Μύθων» εἶταν φυσικὰ πλασμένος νὰ εἶνε ἀνεξέχρητος. Ὁ Σαιμπέβ ἐδημιούργησε διδοχικῶς δύο βασιλεία φιλολογικὰ. Ἀπὸ τὰ 1820-1830 διοικούσε τὴν Ῥωμαντικὴν Σχολήν, καὶ ὅσο περισσότερο γνωρίζει κανεὶς τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης τόσο περισσότερο βλέπει, πῶς ὅλοι οἱ νέοι ποὺ ἴδρυσαν τὴν Ῥωμαντικὴν Σχολὴν κι' ἔγειναν ἀργότερα οἱ πρίγκηπες τῆς φιλολογίας, ὡς μόνον δάσκαλο, ὁδηγὸ καὶ ἀρχηγὸ τοὺς ἀνεγνώριζαν τὸν Σαιμπέβ. Κι' ἀληθινὰ, ὁ Σαιμπέβ, χωρὶς καμιά ἀντίβρῃση, εἶταν ὁ πρόεδρος τῆς λογοτεχνικῆς αὐτῆς δημοκρατίας, γιὰ νὰ ἀναγορευθῆ βραδύτερον, ὁ φιλολογικὸς βασιλεὺς τοῦ Κοινοῦ, ποὺ τὸ ἐκυβέρνησεν ὀλόκληρον χρόνον, σὰν ἕνας ἤρεμος δεσπότης, σὰν ἕνας φρόνιμος τύραννος. Καὶ τὸ ποδηγέτησε τὸ Κοινὸν αὐτὸ, ἀπὸ τὰ 1850-1870, μ' ἑνα τρόπο τυραννικώτατο, γιὰ νὰ νοσταλγοῦσε τὴν ἐποχὴν ποὺ ἡ Ῥωμαντικὴ Σχολὴ τὸν ἀνεγνώριζεν ὡς ὁδηγὸ τῆς καὶ θλίβονταν ποὺ ἄρησε τὸ πρίγκηπάτο τῶν συγγραφέων γιὰ νὰ γίνῃ ὁ Βασιλεὺς τῆς Κοινῆς Γνώμης. Κ' ἔτσι ἐξηγεῖται καὶ τὸ μυστικὸν τῆς παραξενιᾶς τοῦ κατόπι γιὰ τὰ ἔργα τῶν Ῥωμαντικῶν

Γιὰ τὸν Βολταῖρον, τὸ πιὸ οὐσιαστικὸν στοιχεῖον τῆς δόξας του, εἶνε τὰ Κριτικὰ τοῦ ἔργου. Οἱ στίχοι του—ποὺ ἐγὼ τοὺς ἐκτιμῶ πολὺ—δὲν ἔχουν καμμία πέραση πιά. Τὰ ἔργα του ποὺ στέκονταν καὶ ποὺ εἰς τὸν καιρὸ τοὺς εἶχαν τὴν πιὸ ἀμνηστικὴν καὶ μεγάλῃ ἐπίδρασιν, εἶνε τὸ «Φιλοσοφικὸν τοῦ Λεξικῶ» τὰ «Διηγήματα» τοῦ τὰ «Σύμμικτά» του καὶ ἡ «Ἀλληλογραφία» του. Ὅλα ὅμως αὐτὰ δὲν εἶνε τίποτε ἄλλο παρὰ «Κριτικὴ». Τὸ «Φιλοσοφικὸν τοῦ Λεξικῶ» εἶνε μία φιλοσοφικὴ, θρησκευτικὴ καὶ φιλολογικὴ κριτικὴ. Τὰ «Διηγήματα» τοῦ καὶ τὰ Μυθιστορηματὰ τοῦ εἶνε μία κριτικὴ ἠθογραφικὴ, καὶ τὸ πιὸ ἔνδοξον τῶν ἔργων του ἡ «Καντίτ» δὲν εἶνε παρὰ ἕνα ἐπιχείρημα κατὰ τοῦ Λέιβνιτς καὶ ἡ Ζαντίκ» ἕνα παρόμοιον κατὰ τοῦ λογικισμοῦ, προσπαθῶντας ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁ κόσμος εἶνε ἔρμαιο τῆς Τύχης. Τὰ «Σύμμικτα» τοῦ εἶνε ἐπίσης κριτικὰ ἄρθρα γιὰ ὅλα τὰ ἔργα ποὺ ἐκδοθῆκαν καὶ γιὰ ὅλες τὶς ἐκδήλωσεις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ὅπως ἡ «Ἀλληλογραφία» του εἶνε ἀπάνω-κάτω τὸ ἴδιον πᾶγμα μὲ διαφορετικὴν μορφήν. Ὁ Βολταῖρος εἶνε ἕνας ἄνθρωπος, ποὺ διαβάσει πολὺ καὶ ὕστερα σκέφτεται καὶ βασανίζει τὸν νοῦν του γιὰ ὅτι διάβασε καὶ πρωτοῦ γίνῃ τίποτε ἄλλο, μένει κριτικός.

Αυτό φυσικώτατα μου δίνει πολύ θάρρος, ἀλλὰ πάλι όταν θυμούμαι μερικά ἐνοχλητικά ἐπιγράμματα γιὰ τὴν Κριτικὴν πολὺ δίκαια τὰ περισσότερα καὶ ἐπιτυχημένα, βυθίζομαι σὲ σκέψεις. Καὶ πρῶτα πρῶτα ὁ μῦθος τοῦ Λαφοντίνου γιὰ τὸ «Φεῖδι μὲ τὸ ρίνι». Δὲν σὰς φαίνεται λιγὰκι στενόχωρο νὰ συγκριθῆ κνεὶς, ἔχοντας κάποια φαινομαϊνικὴ λογικὴ, μὲ τὸ φεῖδι ; Εἶνε ἀλήθεια πῶς κάποιος θὰ βρεθῆ νὰ μᾶς εἰπῆ πῶς αὐτὸ συγγραφέας βέβαια δὲν εἶνε τὸ φεῖδι, ἀλλὰ ὁ κριτικὸς ποὺ εἶνε τὸ ρίνι καὶ δίνει εἰς τὸ ἔργον ποὺ ρινίζει, τὴν λάμπη τοῦ τελείου καὶ τοῦ λαμπεροῦ. Ἴσως, τὸ ἐπίγραμμα ἡμῶς πάντως μένει καὶ εἶνε δυσκολοχόνευτο.

Ἰστερα μὴ ξεχνᾶτε παρακαλῶ τὸν μῦθον τοῦ Φλοριᾶν γιὰ τὸ κοτσύφι καὶ τὰ πουλιά. «Κελάηδησε λοιπὸν κύριε κότσυφξ;—Καλὲ τί μου λέτε ; Ἐγὼ σφουρίζω ἐξαισία μὰ δὲν κελαδῶ». Μὰ μήπως; τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ Δελπί δὲν εἶνε ἐπίσης σκληρό ; Αὐτὸς εἶχε πολλοὺς λόγους νὰ μιλήῃ πάντα εὐνοϊκὰ γιὰ τοὺς συγγραφεῖς τῆς δευτέρας σειρᾶς καὶ ἔλεγεν αὐτὸ ποῖο μέτριος συγγραφέας εἶνε πάντα πρὸ καλλίτερος ἀπὸ τὸν ἀριστότερον κριτικόν. Θὰ μοῦ πῆτε πῶς εἶνε λιγὰκι ὑπερβολικόν, ἔστω, μὰ καὶ μὲ ὅλες τὶς ὑπερβολὰς κατὰ μέρος, πάλιν καὶ μένει ἀπὸ τὸ ἀπόφθεγμα τοῦ γιὰ τοὺς κριτικούς. Ἡ ἔμνευση βεβαίως καὶ ἡ πρὸ μετρίωτερη εἶνε ἕνα πολὺ εὐμορφον πρᾶγμα, μὰ ἡ σύγκριστις θάρρῳ πῶς εἶνε περιττὴ, γιατί ὁ κριτικὸς σὰν συμβουλευθῆ σοβαρῶς τὸν ἑαυτοῦ του, νιώθει ἀπὸ κάθε ἄλλο καλλίτερα τί τοῦ λείπει.

Καὶ νὰ εἶταν μόνον αὐτὰ ; Ἄλλοίμονο, εἶνε τόσα ἄλλα ἀκόμα ποὺ τελειωμὸ δὲν ἔχουν. Ποῦ εἶσαι καημένε Βολταῖρε ; Ναί, ὁ Βολταῖρος ποὺ ἔλεγε, σὰν ἤθελε νὰ κακολογήσῃ, εἶτε τοὺς ἄλλους, εἶτε καμία φορὰ καὶ τὸν ἑαυτοῦ του τὸν ἴδιον, πῶς ἀμέσα εἰς τὰ νεώτερα ἔθνη πολὺ συχνὰ βλέπει κνεὶς μερικὸς ἀνθρώπους νὰ διορίζωνται, ἐξ ἐπαγγέλματος κριτικοί, ὅπως διορίζωνται οἱ Χοιρογιατροὶ γιὰ νὰ ἐξετάσουν ἂν τὰ ζῷα ποὺ πηγαίνουν εἰς τὸ σφαγεῖον εἶνε ἀρρώστια ἢ ὄχι». Καὶ εἶνε λίγο βαρὺ αὐτὸ μολονότι δὲν μπορούμε ν' ἀρνηθοῦμε πῶς οἱ κριτικοὶ δὲν εἶνε γιατροὶ τῆς φιλολογίας, γιατί δὲν ἀπαγορεύεται νὰ εἶνε κνεὶς γιατρός καὶ μάλιστα ἀξιοσέβαστος, ἀπαγορεύεται ὅμως νὰ εἶνε κομπογιαννίτης. Ὁ Βολταῖρος δὲν ἰσχυρίζεται ὅτι οἱ κριτικοὶ λέγουν εἰς τοὺς συγγραφεῖς «Θὰ σὰς θεραπεύσωμεν» βεβαιώνει μόνον ὅτι τοὺς λέγουν αὐτὰ κυττάζω ἂν εἶστε ἀρρώστοι» καὶ ἔτσι λέγοντας ἔχει μία ἰδέαν γιὰ τὴν κριτικὴν πολὺ δίκαιαν καὶ καλὰ λογαρχιασμένην, μὰ «χοιρογιατροί» εἶνε πολὺ, πάρα πολὺ θλιβεροί.

Δὲν ἐνθυμούμαι τὸ ὄνομα ἑνὸς ἄλλου ποὺ εἶπεν αὐτοῖς κριτικοῖς εἶνε ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἔχουν δικήν τους ἀμαξάν καὶ ἀναβαίνουν πίσω ἀπὸ τὴν ἀμαξάν τῶν ἄλλων». Πῶς τὸ βρῖσκειται αὐτὸ πάλιν ; Ἡ λέξις βέβαια εἶνε ἐπιτυχημένη καὶ ἰδοὺ μας τώρα, ποὺ περάσαμε καὶ εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λακέδων. Ἐγὼ βέβαια δὲν σκέφτομαι ν' ἀμφισβητήσω τὴν λέξιν, θὰ τὴν ἀλλάξω

μόνο και θα είπω ε' τόν κριτικόν αὐτὸν τῶν Κριτικῶν, ποῦ ξεχνῶ τ' ὄνομά του «οἱ Κριτικοὶ εἶνε ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἀνθρώπους ποῦ ἀληθινὰ δὲν ἔχουν δική τους ἐμαξὴ καὶ ἀνθεβαίνουν πίσω ἀπὸ τὴν ἐμαξὴ τῶν ἄλλων μὲ τὴν ἀξίωση ὅμως νὰ τὴν διευθύνουν». Καὶ πράγματι, ἰδοὺ ὅλη ἡ κριτικὴ. Ἐβρουῦν τὸν δρόμο ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἐπέρασαν ἕνας ἀνθρώπος καὶ ὕστερα τοῦ λέγει, «ἰδοὺ τί εἶνε καλὸ, μὲ μεταξὺ μας, ἔπρεπε νὰ περάτητε ἀπὸ αὐτὸν τὸν δρόμον». Καὶ νομίζω πῶς δὲν εἶνε ἀνωφελίμο νὰ τὸ λέγη κανεὶς αὐτό.

Ὁ Πausανίας ε' τὰ Κορινθιακά του, ἐκτὸς ἂν εἶνε ε' τὰ Ἀργολικά του¹ καὶ λυποῦμαι νὰ μιλάω σὺν ἐφεσίβλητος, μὲ ἐγὼ κατέχω τὸ θέμα, ὁ Πausανίας λοιπὸν ποῦ μοῦ φαίνεται λίγο ὑπουλός καὶ κακὸτροπος, κατὰ μιὰ διαβολικὴ συγκυρία, φαίνεται ε' τὴν ἀρχὴ εὐνοϊκὸς γιὰ τοὺς Κριτικούς. Εἶνε τῆς γνώμης πῶς τὴν τελειότητα τοῦ γράφειν τὴν χρωστοῦμε ε' τὴν ἐπίδραση τῆς κριτικῆς. Καὶ ἰδοὺ πῶς ἐκφράζεται τὴν ἄρκετὴ σαφήνειά καὶ ἀβρότητα. «Ἵπάρχει ε' τὸν κόσμον ἕνα εἶδος ἀνθρώπων ποῦ βρίσκει εὐχαρίστηση νὰ περπατηρῆ καὶ νὰ ἐξετάζη τὰ ἐλαττώματα, τὰ ἀχρηστὰ μέρη καὶ τὰ ὑπερβολικά τῶν βιβλίων. Οἱ σοφοὶ ἀφοῦ παρετήρησαν μὲ προσοχὴ τοῦτο, ἀπεφάσισαν καὶ αὐτοὶ ὕστερα νὰ κλαδέψουν ἀπὸ τὰ ἔργα τους ὅλα τὰ σάπια ἢ ξηρὰ κλωνιά καὶ κῆποτε καὶ ὅλα τ' ἀσύμμετρα κλαδιά²». Καὶ εἶνε νόστιμα αὐτὰ λόγια καὶ ὁ Πausανίας μᾶς ἰκανοποιεῖ θυμάσια μιλῶντας ἔτσι· ἀλλὰ ἂς μὴ βιαζώμαστε καὶ ἂς περιμένουμε τὸ τέλος, γιὰτὶ ὁ ἔξοχος περιηγητὴς νιόθωντας τὴν ἀνάγκη νὰ ξεσκεπάσῃ αὐτὴν τὴν ἰδέα ἀπὸ τὸ λαμπρὸ σκέπασμα τοῦ ἀλληγορισμοῦ προσθέτει ἤτυχα-ἤσυχα. «Μὲ τὸν ἴδιον τρόπο καὶ οἱ Ἀναπλιῶτες, παρατηρήσαντες μιὰ φορὰ πῶς τὰ γαϊδούρια σὺν ἔφαγαν τοὺς βλαστοὺς ἀπ' τ' ἀμπελοκλήματα, τ' ἀμπέλις τοὺς ἐκείνη τὴν χρονιὰ δυνάμωσαν καὶ ἔδωσαν πλουσιώτερον καρπὸν, ἀρχίτην καὶ αὐτοὶ τότε νὰ κλαδέψουν τ' ἀμπέλις τοὺς πέρνοντας τὴν πολυτιμὴ τέχνη ἀπὸ τὰ γαϊδούρια». Ὁξὼ πάντα ἕνα δόντι πρόθυμο γιὰ τὸν Πausανία, ἕν δόντι μακρὸ καὶ ἄξιο γι' ἀμπελοκλάδεμα.

Πλάγι ε' ἐκείνους ποῦ περιπαίξουν τοὺς κριτικούς εἶνε καὶ ἐκεῖνοι ποῦ τοὺς οἰκτεῖρουν καὶ αὐτὸ τὸ συνάστημα τοῦ οἴκου, ποῦ ἄλλως τε δὲν εἶνε καὶ ἀληθινὸ τὸ ἐκφράζει ὁ Λαμπριγιέρ ὅταν λέγει. «Ἡ ἀπόλαψη τῆς κριτικῆς μᾶς ἀφαιρεῖ τὸν ἐνθουσιασμὸν γιὰ κάθε ὥραϊο πρᾶγμα». Σύμφωνα ὅμως μὲ τὴν γνώ-

1 Σ. Μ. Τ' ἀργολικά βρίσκονται μέσα στὰ Κορινθιακά καὶ δὲν ἔχουν χωριστὸ κεφάλαιο.

2 . » Δὲν τὴν ἀπάντησα αὐτὴ τὴν σκέψη ε' τὰ Κορινθιακά τοῦ Πausανία. Φαίνεται πῶς ἀπὸ μνημονικὴ ἀπάτη ὁ συγγραφεὺς συγχέει τὸν Πausανία τὸν περιηγητὴν συνδέοντας τὸ πρῶτον τεμάχιο μὲ τὸν θρόλλον ποῦ ἀναφέρει ε' τὰ Κορινθιακά τοῦ ὁ Πausανίας, γιὰ τοὺς Ἀναπλιῶτες ποῦ ἔμαθαν ἀπὸ τὰ γαϊδούρια τὴν τέχνη νὰ κλαδέψουν τ' ἀμπέλια.

μην μου πιστεύω πῶς συμβαίνει τὸ ἐναντίο, γιὰ τὴν μὴ φίνεται πῶς ὅποιος εἶνε προικισμένος περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο μὲ τὸ πνεῦμα τῆς κριτικῆς, ἐκεῖνος ἐνθουσιάζεται καὶ περισσότερο ἀπὸ τὰ ὠραία ἔργα. Ὅσο βαθύτερα εἶνε κανεὶς πληγωμένος ἀπὸ τὰ ἀκαλαίσθητα καὶ ἀμορφὰ ἔργα, καὶ ἀναίσθητος σ' τὰ μέτρια τόσο περισσότερο συμπαίρνεται καὶ ἐνθουσιάζεται μπροστὰ εἰς τὰ ἔργα ποῦ εἶνε πράγματι καλὰ καὶ ποῦ ἔχουν μεγάλη τὴν καλλιτεχνικὴ μορφή. Ἡ ἡδονὴ ποῦ αἰσθάνεται ὁ κριτικὸς ὅταν θαυμάζει εἶνε ἀπειρη, γιὰ τὴν ἀπειρη εἶνε καὶ ἡ ἀνακούφιση ποῦ αἰσθάνεται. Λέγει ἀνά, ἐπὶ τέλους, ποῦ βρήκα κάτι καλὸ καὶ ἡ ψυχὴ του ἀνοίγεται καὶ βυθίζεται σ' τὴν ἀπόλαψιν τοῦ καλοῦ, μίαν ἀπόλαψιν ζωντανή, ὅμοια μ' ἐκείνην ποῦ δοκιμάζει τὸ ψάρι σὺν ξεφύγει ἀπὸ τὰ δίχτυα τοῦ ψαῖρου καὶ πετιέται πάλιν εἰς τὴν θάλασσα.

Εἶμαι βέβαιος πῶς κανένας ποτὲ δὲν αἰσθάνθηκε τὴν ἡδονήν, ὅσην ὁ Μπουαλώ ὅταν ἤκουε τὰ ἔργα τοῦ Ῥακίνα, ὁ Σαιμπέβ διαβάζοντας τὸν Ὀράτιο καὶ ὁ Βολταῖρος τὸν Λώκ. Ὁ Ποικουράντ ποῦ εἰρηνεύονταν ὁ Βολταῖρος, ἐδιάβαζεν εἴκοσι τόμους μὲ μίαν μονοδικὴ ἀπαρέσκεια καὶ τὸν εἰκοστὸ πρῶτο μὲ δυσπιστία, ἀλλὰ μέσα σ' τὸν εἰκοστὸ πρῶτο ἂν εὑρίσκε δέκα σελίδες νὰ τοῦ ἀρέσουν, αὐτὲς οἱ δέκα ἦσαν ἰκανεὲς νὰ τοῦ δώσουν τέτοιαν ἡδονήν, ποῦ κανένας δὲν θὰ εἰμποροῦσε νὰ τοῦ τὴν δώσῃ. Καὶ τέτοιαι ἀπόλαψεις εἶνε πιὸ μεγάλας καὶ πιὸ ἱκανοποιητικῆς, γιὰ τὴν οἱ ἡδονὲς οἱ πιὸ εὐκόλες εἶνε καὶ οἱ πιὸ πρόστυχες καὶ ταπεινῆς, ἐνῶ οἱ δύσκολες ἡδονὲς, εἶνε ἀπόλαψεις θεϊκῆς.

Ἄλλὰ ὁ Λαμπριγιέρ, μολοντὸ κριτικὸς δὲν φαίνεται νὰ συμπαθῇ τοὺς κριτικούς καὶ ἐπρόφερε ἐναντίο τοὺς τὴν λέξιν τὴν πιὸ σκληρώτερη, ποῦ ἀκούστηκε ποτέ. Τοῦς εἶπε πῶς εἶνε ἀνθρώποι μὲ γερὰς πλάτες καὶ τοῦτο εἶνε ἀσυγχώρητο. «Ἡ κριτικὴ λέγει-δὲν εἶνε ἐπιστήμη, εἶνε μίαν βάνανση τέχνη ποῦ ἀπαιτεῖ περισσότερη σωματικὴ ὑγεία παρὰ μυαλό, περισσότερη δουλιὰ παρὰ ἱκανότητα καὶ περισσότερη συνήθεια παρὰ ἰδιοψία». Μὲ ἄλλους λόγους θέλει νὰ εἰπῇ πῶς οἱ κριτικοὶ εἶνε οἱ βαστάζοι τῆς φιλολογίας. Κ' ἔτσι, ἐπειδὴ ὁ Λαμπριγιέρ δὲ ἔγραψε παρὰ «Κριτικὴ Ἡθῶν» καὶ λίγο-πολύ φιλολογικὴ κριτικὴ, καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος τὸ φέρει, μπορεῖ κανεὶς νὰ τοῦ εἰπῇ «μωρὲ πλάτες ποῦ τίς ἔχεις ;»

Τὴν λέξιν ὅμως τὴν πιὸ περήφανη ποῦ πέταξεν κανεὶς κατὰ πρόσωπο τῆς κριτικῆς τὴν εἶπεν ὁ Λαμαρτίνος. Ὁ λόγος εἶταν, θαρρῶ, γιὰ τὸν Σαιμπέβ ποῦ ἔγραψε «Ἦστερα ῥίχτηκε σ' τὴν κριτικὴν σ' αὐτὴ τὴν δύναμιν τῶν ἀδυνάτων». Κι' ἀλήθεια, πιὸ καθαρὰ καὶ πιὸ δίκαια δὲν μποροῦσε κανεὶς νὰ ὀμιλήσῃ γιὰ τὴν κριτικὴν. Εἶνε ὅμως βέβαιον πῶς κάθε ἀνθρώπος ποῦ θὰ μποροῦσε νὰ γράψῃ τὸν «Θρύλλο τῶν αἰώνων» εἶνε ζήτημα ἂν θὰ μποροῦσε νὰ γράψῃ μίαν κρίσιν γιὰ τὸ «Πέσιμον τοῦ Ἀγγέλου». Θὰ εἶχε πάντα μίαν γνώμην καὶ ἴσως ἡ γνώμην του αὐτὴ θὰ τοῦ ἔδιδε κάποιες ἰδέαι νὰ διορθώσῃ τὸ ἔργον του, καὶ τὸ διορθώσῃ ὅμως, ὅχι καὶνὰ τὸ κρίνῃ.

Ἡ ἐκδίκηση λοιπὸν τῶν Κριτικῶν εἶνε νὰ εἰποῦν εἰς τὸς συγγραφεῖς. «Ἡμεῖς ἀναγνωρίζομε πῶς δὲν μπορούμε νὰ κῆρυμε τὴν δουλιὰ σας. Πολὺ καλὰ. Ἐλάτε ὅμως ἐσεῖς νὰ κἀμητε τὴν δική μας ;» Καὶ δὲν εἶνε χωρὶς ἀλήθεια τοῦτο γιὰτὶ ὅσο εἶνε δύσκολο σ' τοὺς κριτικούς νὰ κῆρουν ἔργα ἐμπνευσμένα, ἄλλο τόσο εἶνε ἀδύνατο σ' τοὺς συγγραφεῖς τοὺς προικισμένους μ' ἔμπνευση νὰ γράψουν μία καλὴ κριτικὴ. Ὁ Μπουκλώ δὲν εἶνε ποτὲ ἐμπνευσμένος, ὁ Σχιμπέβ τὸ ἴδιο, ὁ Βολταῖρος, παραδέχομαι πῶς εἶχε κῆρυα ἐμπνευση, πρέπει ὅμως κ' ἐσεῖς νὰ παραδεχθῆτε πῶς οἱ τραγωδίες του ἀποδεικνύουν ὅτι εἶχε γεννηθῆ γιὰ νὰ μὴ τις γράψῃ, ἀλλὰ γιὰ νὰ καταγίνῃ ἰδιαιτέρως σ' τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν κριτικὴν.

Καὶ τὸ ἐνάντιο, οὔτε ὁ Κορνήλιος, οὔτε ὁ Ῥακίνας οὔτε ὁ Ῥουσσώ, οὔτε ὁ Οὐγκὼ ἀξίζαν τίποτε ὡς κριτικοί. Καὶ θυμοῦμαι πῶς μιὰ φορὰ ὁ Οὐγκὼ ποῦ παρεκάλεσε μ' ἓνα φίλο του τὴν Σάνδ, σὰν φίλην του ποῦ εἶταν, νὰ τοῦ γράψῃ ἓνα ἄρθρο γιὰ τοὺς «Θαλασσινοὺς ἐργάτες» ἢ Σάνδ μολονότι, εἶτ' ἐν τὸσο ὑπομονετικῇ, ἔνωσε τὸ αἷμα ν' ἀνδραίνῃ σ' τὸ κεφάλι της καὶ ἔγραψε σ' τὸν Βακίρι. «Λέγει σὲ παρακαλῶ σ' αὐτὸν τὸν Οὐγκὼ, πῶς μοῦ παραφορτώθηκε καὶ νὰ μὴ με ζαλίζει. Εἴκοσι χρόνια τώρα γράφω ἄρθρα γιὰ τὸν Οὐγκὼ καὶ αὐτὸς ποτὲ του δὲν ἔγραψεν μιὰ λέξη γιὰ μένα». Εἶχεν ἄδικο ἢ Σάνδ. Ὁ Οὐγκὼ δὲν εἶταν πλατῆμος νὰ γράψῃ ἄρθρο γιὰ τὴν Σάνδ, ὅπως δὲν εἶταν ἱκανὸς νὰ γράψῃ γιὰ κανένα ἔργο. Προσθέτω μόνο πῶς ἡ καημένη ἢ Σάνδ ἀπὸ μία καλοκαγάρθια ἔγραψεν ἄρθρα γιὰ ὅλους, μετὰ τὴν διαφορὰ πῶς τ' ἄρθρα της δὲν ἀξίζαν καὶ σπουδαῖα πράγματα. Καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει, πῶς δὲν εἶνε ὑπογρεωμένοι οἱ μεγαλοφυεῖς νὰ ἔχουν καὶ νοῦν κριτικόν, δηλαδή, ὅπως λέγει ὁ Λαμπριγιέρ, νᾶχουν καὶ πλάτες βαστάζου.

Καθὼς ξέρετε πολὺ λίγο τραγοῦδησαν τὴν κριτικὴν. Τὸν πανηγυρικὸν της δὲν τὸν πλέκουν συχνά. Μολταῦτα γνωρίζω κάποιον ποῦ τραγοῦδησα τὴν 10ην Μοῦσαν, τὸν συγγραφέα τῆς «ψευτοκοκώτας» Βιγιέ. Τὸ τραγοῦδι του, ποῦ εἶνε συγχρόνως ἓνας ἐπαινος τοῦ καλοῦ κριτικοῦ καὶ μιὰ νομοθεσίαν τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς, εἶνε πολὺ εὐάρεστο.

Ἡ Κριτικὴ εἶνε πρόσχαρη καὶ ἐξευγενισμένη
 Καὶ πάντα εὐπροσήγορη σ' τὴν αὐστηρότητα της,
 Γιὰ ὁδηγὸν της παίρνοντας μονάχα τὴν ἀλήθεια
 Ἴσοζυγιάζει σφάλματα καὶ ἀρετὰς τῶν ἔργων
 Καὶ γιὰ τὰ λάθη του, κρυφὰ καὶ ἀπόμειρα στενάζει.
 Στὶς κατηγορίας της φτωχὴ καὶ φρόνιμη σ' ἐπαίνους
 Τ' ἀνέβασμα σ' τὸν Παρνασσὸ τῶν νέων εὐκολύνει.
 Σ' τὸν συγγραφέα, τὸν ὄριμον ἀπὸ τὰ χρόνια, λέγει
 Πῶς ἔφτασε ὁ καιρὸς γι' αὐτὸν τὸ ἔργο του νὰ γράψῃ.
 Τὸν γέροντα, ποῦ τὸ χαρτὶ γεμίζει μ' ὅτι τύχει
 Τοῦ συμβουλεύει ἄνεση γιὰ νὰ μὴ μετακινήσῃ.

Τὰ κόμματα δὲν τ' ἀγαπᾷ καὶ ψήφους δὲν πουλάει

Κι' ὁ συγγραφέας ἄγνωστος εἶνε γι' αὐτήν, πού μόνο

Τὸ ἔργο του μὲ δίκαιου κριτῆ κυτᾶζει μάτι.

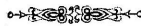
Καὶ γιὰ νὰ εἰπῆ καλλίτερα τὰ σφάλματά του ἀρνεῖται

Τὸν ἔπαινο γιὰτὶ μπορεῖ νὰ λυπηθῆ σ' τὸ τέλος.

Τὶ λετε ; Μοῦ φαίνεται πῶς δὲν ὑπάρχει κριτικός, πού νὰ μὴ βρίσκει τὴν φυσιογνωμία του μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους.

(Ἔπεται τὸ τέλος)

Π. Ζητουλιάτης

Ο ΔΙΑΔΟΥΜΕΝΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΥΚΛΕΙΤΟΥ

ὑπὸ Α. Σ. ΑΡΒΑΝΙΤΟΠΟΥΛΛΟΥ

[Μετὰ χαρᾶς ἡ «Κριτικὴ» ἀναγγέλλει εἰς τοὺς ἀναγνώστας της ὅτι ἐξησφάλισε τὴν συν-εργασίαν τοῦ διαπρεποῦς ἀρχαιολόγου μας κ. Ἀ.Σ. Ἀρβανιτοπούλλου τὴν ὑπὸ πᾶσαν ἔπο-ψιν πολύτιμον]

Τεσσαράκοντα ἔτη ἀκριβῶς παρῆλθον, ἀφ' ὅτου τὸ πρῶτον ὁ ἐπιφανὴς κρι-τικός ἀρχαιολόγος Friederichs ἐπεχειρεῖ δι' ὀλιγοσελίδου πραγματείας, ἄνευ οὐδεμιᾶς τάσεως πρὸς ἐπίδειξιν γνώσεων καὶ μετὰ μεγάλη; μετριοφροσύνης νὰ ἀναγάγῃ τὸν ἐν πολλοῖς ἀρχαίοις ἀντιγράφοις γνωστὸν τύπον γυμνοῦ ὀρθοῦ ἰστα-μένου ἀθλητοῦ εἰς ἀρχέτυπον τοῦ Πολυκλείτου, εἰς τὸν ὑπὸ τῆς ἀρχαίας παρα-δόσεως γνωστὸν *Δορυφόρον*, τὸν ἄλλως καὶ *καρόνα* ἐπονομαζόμενον διὰ τὰς μα-θηματικὰς σχέσεις τῶν μελῶν αὐτοῦ.

Ὁ ἀγαθὸς καὶ φιλοπρονότατος ἀρχαιολόγος δὲν ὑπώπτευεν ὅτι διὰ τῆς μι-κρᾶς ἐκείνης ἐργασίας ἴδρυσ νέαν περίοδον τῆς Κριτικῆς Ἀρχαιολογίας, καὶ ταύ-την ἐπὶ ἀσφαλεστέρων βάσεων ἢ οἱ προηγούμενοι καὶ σύγχρονοι αὐτῷ κριτικοί, καίτοι αὐτὸς ἔχαρρακτῆριζε τότε τὸν ταυτισμὸν τοῦτον ὡς *εἰκασίαν*, ἣν προέτει-νεν ἀπλῶς.

Σήμερον οὐδεὶς ἀμφιβάλλει περὶ τῆς βαβαιότητος τῆς γνώμης ἐκείνης· τοῦ-ναντίον ἐπὶ τῇ βᾶσει αὐτῆς ἐγένοντο ἔκτοτε περαιτέρω ἔρευναι καὶ πλεῖστα ἀντίγραφα ἀνὰ τὰ πολυάριθμα μνημεῖα τῶν Μουσείων ἀνεγνωρίσθησαν, ἀναγόμενα μετὰ πλείονος ἢ ἐλάσσονος πιθανότητος εἰς ἀρχέτυπα τοῦ μεγάλου Ἀρ-γείου διδασκάλου.

Τὰ μάλιστα δὲ προθύμου ἐπιδοκιμασίας ἔτυχεν ἡ δεκαπέντε ἔτη κατόπιν ἐκφρασθεῖσα εἰκασία τοῦ κριτικωτάτου καθηγητοῦ Michaelis, ὅστις ἀνήγαγεν εἰς ἀρχέτυπον τοῦ Πολυκλείτου τὸν τύπον ἀθλητοῦ γυμνοῦ ὀρθοῦ ἰσταμένου, ὑψοῦν-